

A szövegértés tanításának egy konceptuális lehetősége a plusz 10%-ban

ZSIGRINÉ SEJTES GYÖRGYI

sejtes@hung.u-szeged.hu

Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános és Alapfokú Művészeti Iskolája,
Napközi Otthonos Óvodája

Bevezetés

Mit, kinek, hogyan, miért tanítsunk? kérdésekre a szövegértés tanításához kapunk útmutatót a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról (NAT 2012), az EMMI-rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről mellékletei (KTT 2012) című alapidokumentumokban, valamint a Balázsi és mtsai (2010) PISA2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában és Csapó és mtsai (2012) Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez című munkákban is. Míg az előbbi kettő előíró módon a *mit, kinek, hogyan* kérdésekre ad választ, addig az utóbbiak a nemzetközi és hazai mérések tükrében a *miért* felől közelítenek a megoldás felé. A tanulók szövegértési képességvizsgálatát társadalmi dimenzióba helyezik, a társadalom elemi feladataként és érdekeként határozzák meg. A szövegértési képesség hasznosíthatóságát, mindennapi életben való alkalmazhatóságát alapelvnek tekintik. A szemlélet nemcsak a nemzetközi gyakorlattal (PISA 2009-es mérés) harmonizál, hanem a hazai köznevelés előbb említett alapidokumentumaival (NAT 2012) is. „A PISA-mérések elméleti keretei azt a tudást írják le, azokat a készségeket helyezik a középpontba, amelyekre a fejlett országok fiataljainak szükségük van ahhoz, hogy a magánéletükben sikeresek legyenek, önmagukat fejleszthessék, és hatékonyan bekapcsolódhassanak a társadalmi, gazdasági folyamatokba.” Balázsi és mtsai (2010: 9) A Nemzeti alaptanterv deklarálja, hogy „...az anyanyelvi készségek birtoklása segíti az aktív részvételt a társadalom közösségeiben...” (NAT 2012: 10660) Az anyanyelvi kommunikációhoz szükséges képességek között kiemelt szerepet szánunk a különböző típusú szövegek megkülönböztetésének és felhasználásának, az információkeresésnek, feldolgozásnak. (NAT 2012: 10653)

Az említett munkák a szövegértést tantárgyközi kulturális kompetenciának tekintik, „...az anyanyelvi kompetencia fejlesztése valamennyi műveltségi terület feladata, alapvető szerepe van a nyelvi, a kulturális és a szociális kompetenciák alakításában, fejlesztésében...” (NAT 2012: 10660) A kompetenciaalapú megközelítés a munkaerő-piaci elvárások kapcsán került be a köznevelésbe, a tantervekbe. Az anyanyelvi kompetencia kiemelt területének, a szövegértési kompetencia mérésének célja az, hogy a gyerekek az iskolában elsajátított tudást – ami deklaráltan: „Alkalmasság, ügyesség, (...) alapvetően értelmi jellegű (kognitívalapú) tulajdonság...” Báthory (1997) –, hogyan tudják alkalmazni. A szövegfajták (elbeszélések, regényrészletek, ismeretterjesztő szövegek, újságcikkek, hirdetések, táblázatok) és a gondolkodási műveletek (információ-visszakeresés, értelmezés) ki-

választásának fő szempontja az, hogy „...milyen tudásra, műveltségre, kompetenciákra van szüksége egy demokratikus állam polgárának ahhoz, hogy a magánéletében és »a munka világában« sikeres legyen...” A szövegértésmérések központi kérdése, hogy a tanulók „...rendelkeznek-e az elvárható tudással, kompetenciákkal...” Csapó (2002). A mérések tartalmi kereteinek pontosítását érthetjük a fejlesztések iránymutatóiként is.

A tanulmány célkitűzése

Az említett munkákkal összhangban, nyelvészeti keretet használva arra teszek kísérletet, hogy a 7–8. osztályos magyar nyelv és irodalom tantárgy szabadon felhasználható órakeretének 10%-át felhasználva a NAT és a KTT, valamint a mérések tartalmi kereteivel összhangban, de azokat kiegészítve olyan lehetséges szövegértés-konceptiót nyújtsak, amely nyelvészeti keretbe ágyazva fejleszti a tanulók ilyen irányú készségeit. Az adott 28 órára a kerettantervi struktúrát követve az alábbi szempontok alapján dolgoztam ki a helyi tantervbe illeszthető koncepciót: Tematikai egység/Fejlesztési cél, Előzetes tudás, A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai, Ismeretek/fejlesztési követelmények, Kapcsolódási pontok, Kulcsfogalmak/fogalmak.

A szövegértési koncepció kialakításánál figyelembe vett szempontok

A szövegértés fogalma

Balázi és mtsai 2006-os megfogalmazását tekintjük irányadónak: „A szövegértés az írott nyelvi szövegek megértésének, használatának és a rájuk való reflektálásnak a képessége annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását, képességeit, kikapcsolódjék, sikerrel alkalmazkodjon vagy vegyen részt a mindennapi kommunikációs helyzetekben.”

A mérések tartalmi kereteinek fogalomhasználata lefedi a Nemzeti alaptanterv szövegértés megközelítését, amelyből kiemeltük a témánk szempontjából érdekes korosztályt.

„Szövegértés 5–8. évfolyam:

- a szó szerinti, az értelmező, a kritikai és a kreatív olvasás szövegfeldolgozási módja;
- a megértés egységei: szó, szó szerkezet, mondat, bekezdés, szöveg;
- a nyomtatott és az elektronikus szövegek jellemzői;
- gyakori szövegtípusok megértési stratégiái (szépirodalmi, ismeretterjesztő, tankönyvi és médiaszövegek);
- ábrák, képek, illusztrációk kapcsolata a szöveggel.” (NAT 2012: 10672)

A szöveg, szövegtípusok, szövegfajták fogalma

A szövegtípusok meghatározása érinti a szöveg fogalmát is. Mivel az alkalmazási dimenzióra fókuszálunk, olyan nyelvészeti keretben érdemes gondolkodnunk, amely nemcsak a szövegek anyagát, hanem a felhasználhatóságát is szem előtt tartja. A szükséges funkcionális modell alapjául Dressler (2000) szövegfogalma szolgálhat. Ez a megközelítés azért praktikus számunkra, mert a szövegek közötti különbségek utalhatnak a szöveg anyagára, a nyelvre (kohézió, koherencia), valamint a kommunikációra általában (szándékolttság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség, intertextualitás).

A mérések a szövegeket céljuk alapján tipizálják (élményszerző, magyarázó, adatközlő). A szövegértési folyamat során a tanulónak fel kell ismernie a szöveg létrehozójának azon igyekezetét (szándékoltás), hogy a közlés kohézióval rendelkezzen és koherens legyen (pl. érzelmi hatást akar elérni, ismereteket közvetít, adatokat továbbít). A szövegek típusba sorolásához az egyértelműség kedvéért érdemes bevezetni a szövegfajta fogalmát. Pl. A magyarázó szövegtípusba tartoznak a következő szövegfajták: tudományos ismeretterjesztő cikkek, tanulmányok, kommentárok...

A szövegek formai elkülönítése (folyamatos, nem folyamatos, kevert) a mérések fontos szempontja, mivel a külső formai elemek (a szavak kitöltik a sorokat, bekezdések, táblázatok...) segítik az olvasót a szövegfajta azonosításában.

A folyamatos szövegek formai elkülönítéséhez a belső forma részletezése érdekes lehet. A kohézió, a grammatikai alapú függőség (a határozott névelő, névmások, anafora, katafora, deixis, egyeztető toldalékok: igeragozás, birtokviszony, kötőszó, utalószó, ellipsis) tekinthető a diszciplináris dimenzió részének, de ezek a grammatikai elemek befolyásolják a szövegek megértését.

Egyértelműen az alkalmazási dimenzió része a koherencia, mivel a szövegértés során a szöveghasználó összefüggéseket (koherenciaviszonyokat) fedez fel vagy hoz létre a szöveg eseményei és helyzetei alapján (fogalmak [tudásalakzat, kognitív tartalom] és viszonyok [fogalmak közötti kapcsolat]).

Az életkornak megfelelő szöveg kiválasztásakor előkerül az intertextualitás szempontja is. (A szöveg felhasználását egy vagy több olyan szöveg ismeretétől tesszük függővé, amellyel a befogadó korábban már találkozott.) Ez a szempont jól illeszkedik a mérések tartalmi kereteihez (EMMI 2012): „A feladat-megoldási helyzetben a diák tárgyi ismereteire, tudására, megszokott olvasási stratégiáira, egyéni jellemzőire, önismereti tényezőire stb. támaszkodik. A szövegértés voltaképpen folyamatát megelőzi a szöveg témájára, műfajára, közlési helyére, formájára, a szerző személyére, a tipográfiára stb. és az ezek által mozgósított előismeretekre is támaszkodó előzetes megértés.”

A szövegértést befolyásoló egyéb tényezők

Az olvasási képesség fejlődése a kisgyermekkorban kezdődik el. A gyermekeknek már ekkor vannak tapasztalataik „írott” szövegekkel, felismernek plakátokat, reklámszövegeket, nézegetik a képeskönyvek ábráit. A fejlődés elsősorban természetes, interaktív módon zajlik; nem egyszerűen kumulatív gyarapodás, inkább „erősödés” jellegű. Az 5–6. osztályban az olvasási folyamatban a tanulók egyre árnyaltabban alkalmazzák az induktív-deduktív következtetési sémákat; sajátos olvasási stratégiákat használnak a szövegértés során.

Szövegértésük sikerességét befolyásolják:

- a) a megfelelő olvasástechnika;
- b) a világról való háttérismeretek;
- c) a szöveg nehézségi foka (szóhasználat, terjedelem);
- d) a szövegtípusok ismerete (formai, tartalmi viszonyok; elbeszélő, magyarázó, dokumentum);
- e) a kontextuselemzés:
 - a címzettek felismerése,
 - a kommunikációs cél mérlegelése,
 - a kódváltás problémája;

- f) a szövegértés mikrokészségei (a háttértudás mozgósításának képessége, a szöveg és a részek közötti összefüggés megértésének képessége, az ismeretlen jelentésű szavak „megfejtésének” képessége, a kitalálás mint problémamegoldó képesség);
- g) az információfeldolgozás menete:
- az információ érzékelése, felvétele,
 - az információ tárolása,
 - az információval való műveletek végzése,
 - az információ visszakeresése,
 - az információ továbbítása;
- h) a szövegértési műveletek végzésének képessége:
- információ visszakeresése,
 - összefüggések, kapcsolatok felismerése különböző típusú kommunikátumokban,
 - lehetséges szövegértelmezések,
 - szövegek összehasonlítása;
- i) szociális tényezők (a környezet, információforrások minősége, mennyisége);
- j) életkori sajátosságok.

Lehetséges koncepció a szövegértés hatékonyabb fejlesztésére a 7–8. évfolyamon

Igaz ugyan, hogy a szövegértés fejlesztése a tantárgyközi kompetenciák közé tartozik, azonban a magyar nyelv tantárgyon belül a fentebb említett szempontok figyelembevételével koncentráltan, nyelvészeti keretet felhasználva lehet a kerettantervet kiegészítő modellt építeni, és azt a helyi tantervbe adaptálni.

A szövegértés tanítására vonatkozó tartalmak a KTT-ben

A KTT 2. mellékletében (2012: 79–81) megfogalmazott elvárások a 7–8. évfolyam a magyar nyelv tanítására vonatkozóan a szövegértés tekintetében: „Szövegértés szempontjából már nemcsak értelmezésre, hanem formai, stilisztikai elemzésre is képes, továbbá a zenei és ritmikai eszközök típusainak azonosítására.”

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Olvásás, szövegértés	Órakeret: 9 óra
Előzetes tudás	A tanult szövegértési, szövegfeldolgozási stratégiák (átfutás, jóslás, előzetes tudás aktiválása, szintézis, szelektív olvasás stb.) alkalmazása különféle megjelenésű és típusú szövegeken. A saját szövegértési hiba felismerése, korrigálása.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	Szövegfeldolgozási módok, adatkeresési technikák, olvasási formák (intenzív és extenzív olvasás) megismertetése. A kifejező szövegtolmácsolás képességének fejlesztése. A tanulási képesség fejlesztése: adatkeresési technikák, információkezelési módok megismertetése, gyakorlati alkalmazása nyomtatott és elektronikus szövegekben. Kritikai gondolkodás fejlesztése: az elektronikus, internetes információforrások kezelése a megbízhatóság, hitelesség szempontjából. A tömegkommunikációs szövegekben rejlő manipulációk felismerésének képességének fejlesztése. A webes felületek nem lineáris szövegeinek olvasási sajátosságainak felismertetése, a nehézségek tudatosítása.	

Ismeretek/fejlesztési követelmények	Kapcsolódási pontok
<p>A megismert szövegfeldolgozási módok gyakorlása, újabb technikák, olvasási formák megismerése (intenzív és extenzív olvasás), azok gyakorlatban történő alkalmazása.</p> <p>A szöveg érzelmi-gondolati tartalmát kifejező olvasás.</p> <p>A különféle szövegfeldolgozási módok (szó szerinti, kritikai, kreatív olvasás) használata elektronikus és nyomtatott, folyamatos és nem folyamatos szövegeken.</p> <p>Az olvasott szöveg tartalmának és az azt kiegészítő képek, ábrák összefüggéseinek felfedése, értelmezése.</p> <p>Adatkeresés technikái (szelektív olvasás, átfutás).</p> <p>Az internetes adatkeresés, szövegkutatás, az intertextualitás kezelése, a különböző forrásokból származó adatok megbízhatóságának és használhatóságának kérdése.</p> <p>A különböző forrásból származó információk megadott szempontok szerint való összehasonlítása, kritikai következtetés levonása.</p> <p>Ismeretterjesztő szövegek jellemzői és feldolgozási technikái.</p> <p>Elektronikus és nyomtatott szótárhasználat.</p>	<p><i>Minden tantárgy:</i> az egyes tantárgyakban olvasott szövegek feldolgozásának tantárgyi sajátosságai.</p> <p><i>Informatika:</i> keresési ismeretek alkalmazása.</p> <p><i>Vizuális kultúra:</i> ábrák, képek, illusztrációk értelmezése.</p>
<p>Kulcsfogalmak/ fogalmak</p>	<p>Adatkeresés, szótár, folyamatos szöveg, nem folyamatos szöveg, szövegfeldolgozás.</p>

A KTT (2012: 8) 7. osztályban heti 3 órát jelöl meg a magyar nyelv és irodalom tantárgy óraszámának, ami rendkívül kevés az adott követelmények mellett. Ezért javasoljuk a szabadon tervezhető órakeret terhére megemelni heti 1 órával ezt a számot.

Így magyar nyelvből a 7. évfolyamon kötelező tanórai foglalkozás heti óraszám: 2, a 7. évfolyamon az óraszám összesen: 48+14 óra.

Magyar nyelv tantárgyból a 8. évfolyamon a kötelező tanórai foglalkozás heti óraszám: 2, a 8. évfolyamon az óraszám összesen: 48+14 óra.

48 órában az adott KTT-i tananyag (2012: 33–38) feldolgozása folyik, beleértve a szövegértés tanítására vonatkozó részeket is, míg a 14 órára a 3.2–3. pontban kiegészített koncepciót javasoljuk.

A KTT-t kiegészítő modell: a 10% szabadon felhasználható órakeret tartalma 7. évfolyam

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Szövegértés, szövegalkotás Szóbeli és írásbeli szövegek megértése és alkotása 1.	Órakeret: 14 óra
<p>Előzetes tudás</p>	<p>Különböző típusú és fajtájú szóbeli és írásbeli szövegek felismerése, megértése, alkotása. A szöveg információinak és gondolatainak az életkor szerint elvárható értelmezése.</p> <p>A tanult olvasási stratégiák adekvát alkalmazása.</p> <p>A tanult szövegalkotási (beszélt, írott) stratégiák adekvát alkalmazása.</p> <p>Az adott évfolyam követelményeinek megfelelő olvasástechnika.</p> <p>Az életkori sajátosságoknak megfelelő világról való háttérismeretek.</p> <p>A szöveghez kötődő címzettek felismerése, a kommunikációs cél mérlegelése.</p> <p>A kommunikáció sikerességét befolyásoló körülmények felismerése.</p>	

<p>A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai</p>	<p>A szövegértési kompetencia (beszélt, írott) fejlesztése úgy, hogy a szóbeli és írásbeli tevékenységek során a tanulók képessé váljanak a különböző jellegű és különböző utakon terjedő információk megértésére, szelektálására, felhasználására, kialakítására, közvetítésére, létrehozására.</p> <p>Módszer a problémaalapú tanítás, melynek alapja, hogy a tanulók ne csak adott, konkrét helyzetben tudják tudásukat előhívni. Cél a szövegértési, -alkotási tevékenységek segítségével az önszabályozó tanulás kialakítása, a problémamegoldó, kommunikációs, együttműködő képesség fejlesztése a tanultak későbbi transzferálásának érdekében.</p> <p>Alkotó részvétel a kommunikációs tevékenységekben (beszélt, írott); ily módon kreatív gondolkodás fejlesztése, kísérletezéssel, tapasztalatszerzéssel a problémaalapú tanulási stratégiák alapjainak kialakítása.</p> <p>A szövegfeldolgozási stratégiák általános sémáinak alkalmazása különböző típusú (élményszerző, magyarázó, adatközlő) szövegeken.</p>
<p>Ismeretek/fejlesztési követelmények</p> <p>A szövegértés, -alkotás mikrokészségeinek felismerése: a háttértudás mozgósításának képessége, a szöveg és a részek közötti összefüggés megértésének képessége, az ismeretlen jelentésű szavak „megfejtésének” képessége, a kitalálás, mint problémamegoldó képesség.</p> <p>Az információfeldolgozás menetének gyakorlati alkalmazása:</p> <ul style="list-style-type: none"> - az információ érzékelése, felvétele; - az információ tárolása; - az információval való műveletek végzése; - az információ visszakeresése; - az információ továbbítása. <p>A (szóbeli, írásbeli) szövegtípusok hasonlóságainak, különbségeinek (formai, tartalmi viszonyok) felismerése, a kódváltás problémája.</p> <p><i>A szöveg felhasználó- központú (a kommunikációra általában vonatkozó) elemeinek felismerése, alkalmazása:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - szándékosság, - elfogadhatóság, - hírérték, - helyzetszerűség. <p>Szövegértési műveletek végzése:</p> <p>1. Információ(k) visszakeresése:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a szövegben elszórt adatok azonosítása a szöveg azonnali megértése alapján; - a visszakeresett információk segítségével bizonyos állítások megerősítése, ill. cáfolata; - a szövegben megfogalmazott információ megértése, a segítségével irányított tevékenység végrehajtása. <p>2. Összefüggések, kapcsolatok felismerése különböző típusú kommunikátumokban:</p> <ul style="list-style-type: none"> - következtetések levonása olyan információk révén, amelyek 	<p>Kapcsolódási pontok</p> <p>Természettudományos tárgyak:</p> <p>a szövegtípusokhoz kapcsolódó magyarázó szövegek témája kapcsán</p> <p>Informatika:</p> <p>szövegalkotás elektronikus eszközökkel (Word, PPT stb.)</p> <p>Vizuális kultúra:</p> <p>a nem nyelvi anyagú szövegek (kép) megértése, alkotása</p>

<p>implicit módon vannak jelen a szövegben;</p> <ul style="list-style-type: none"> - a folyamat során egy adott szövegrészre összpontosítva (nem mondat szint) az egész szöveg globális jelentésének létrehozása; - a szöveg információinak és a már meglévő ismereteinek az összekapcsolásából új információ létrehozása. <p>3. Szövegértelmezés</p> <ul style="list-style-type: none"> - a feladatok a logikai megértése; - a szövegben található információk feldolgozása; - a szövegre való reflektálás; - a szöveg tartalmi vagy formai jegyeinek értékelése; - a szöveg mélyebb rétegeinek megértése; - a háttértudására (meglévő ismeretekre, tapasztalatokra) való támaszkodás. <p>A nem verbális jelek felismerése, alkalmazása a beszélt szövegekben (vokális jelek, tekintet, mimika, gesztus, testtartás).</p>	
<p>Kulcsfogalmak/ fogalmak</p>	<p><i>Kommunikáció: beszélt, írott szövegtípusok, szándékoltóság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség.</i></p> <p><i>Az anyagban előforduló fogalmak arra szolgálnak, hogy a pedagógus számára elkülöníthetővé tegyék a szövegértési, szövegalkotási folyamat egyes mozzanatait, valamint a szempontrendszer segítségével diagnosztizálni tudják a tanulók szövegértési, szövegalkotási nehézségeit, értékelni tudják teljesítményüket. A tanulóknak ezeket a fogalmakat nem definíciószerűen kell ismerni; mivel a szövegstruktúrák interpretálása a cél – műveletek végzésével, a fogalmakat az alkalmazás szintjén kell megmagyarázniuk, a jelenséget fel kell ismerniük.</i></p>

A KTT-t kiegészítő modell: a 10 % szabadon felhasználható órakeret tartalma 8. évfolyam

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Szövegértés, szövegalkotás Szóbeli és írásbeli szövegek megértése és alkotása 2.	Órakeret: 14 óra
<p>Előzetes tudás</p>	<p>A szövegértés, -alkotás mikrokészségeinek felismerése. Az információfeldolgozás menetének gyakorlati alkalmazása. A (szóbeli, írásbeli) szövegtípusok hasonlóságainak, különbségeinek (formai, tartalmi viszonyok) felismerése. <i>A szöveg felhasználó- központú (a kommunikációra általában vonatkozó) elemeinek felismerése.</i> Szövegértési műveletek végzése (információ-visszakeresés, összefüggések, kapcsolatok felismerése, szövegértelmezés)</p>	
<p>A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai</p>	<p>Cél a nyelvi kompetencia fejlesztése, a nyelvi tudás és használatának (szövegértés, szövegalkotás) finomítása, a nyelvi pragmatikai kompetencia, a kommunikatív céllal generált nyelvi megnyilatkozások használati szabályrendszerének tudatosítása (ismerete), életkori sajátosságoknak megfelelő alkalmazása. Természetes közegben, életszerű tapasztalatok (különböző szövegfajták megértése, alkotása) révén alakuló szövegértési, -alkotási tudás elsajátítása.</p>	

	<p>A szó szerinti, az értelmező, a kritikai és a kreatív olvasás szövegfeldolgozási stratégiáinak megismertetése.</p> <p>A gyakori szövegfajták (szépirodalmi, ismeretterjesztő, tankönyvi és médiászövegek) megértési stratégiáinak megismertetése.</p> <p>A hallott és írott szövegekben rejlő manipulációk felismerési képességének fejlesztése.</p>
Ismeretek/fejlesztési követelmények	Kapcsolódási pontok
<p>A szöveg használatközpontú fogalmának tisztázása:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a nyelvi kommunikáció alapegysége; - a befogadót befolyásoló cselekvés; - adott kommunikációs szituációba ágyazott, dominánsan verbális nyelvi jel; - téma konstruálása; - a jelentés lehetőségét hordozza bizonyos szövegfeltételek teljesülése esetén. <p>A szövegértés, szövegalkotás diszciplináris és alkalmazási dimenzióján belül a szövegek anyagára vonatkozó elemek felismerése, gyakorlati alkalmazása.</p> <p>1. <i>Kohézió: a hallott vagy látott szavak közötti kölcsönös összefüggések egy adott szósorozaton belül.</i> <i>A függőség grammatikai alapú: a határozott névelő, névmások, anafora, katafora, deixis, egyeztető toldalékok: igeragozás, birtokviszony, kötőszó, utalószó, ellipszis felismerése, gyakorlati alkalmazása.</i></p> <p>2. <i>Koherencia: a szövegértés, -alkotás során szövegösszefüggések (koherenciaviszonyok) felfedezése, létrehozása a szöveg eseményei és helyzetei alapján. Fogalmak (tudásalakzat, kognitív tartalom) és viszonyok (fogalmak közötti kapcsolat) felismerése.</i> <i>A szöveg felhasználó-központú (a kommunikációra általában vonatkozó) elemeinek felismerése, alkalmazása: intertextualitás.</i> <i>Az élményszerző, magyarázó, adatközlő szövegtípusokhoz tartozó szövegfajták elkülönítése külső és belső formájuk alapján.</i> A szövegfajták formai elkülönítése (folyamatos, nem folyamatos, kevert).</p> <p>A megértés egységeinek: szó, szó szerkezet, mondat, bekezdés, szöveg elkülönítése.</p> <p>A hallott, nyomtatott és az elektronikus szövegek jellemzőinek felismerése, használatuk szabályai.</p> <p>Szövegelemzési eljárások gyakorlati alkalmazása:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eltérő kommunikációs célú szövegtípusok nyelvi, szerkezeti, szöveghasználati jellemzői; - közlési és olvasási funkciók, retorikai eljárások; logikai kapcsolatok, koherenciateremtő elemek használata; - szépirodalmi művek műfaji természetének megfelelő elemzési eljárások gyakorlati alkalmazása. <p>Szövegértési műveletek végzése:</p> <ul style="list-style-type: none"> - szövegek összehasonlítása; - különböző típusú szövegek felismerése; - a szövegek céljának megfogalmazása; 	<p>Reáltudományokhoz költődő tárgyak:</p> <p>a szövegfajtákhoz kapcsolódó élményszerző, magyarázó, adatközlő szövegek témája, szerkezeti sajátosságai kapcsán</p> <p>Informatika: szövegalkotás elektronikus eszközökkel (Word, PPT), hipertextualitás</p> <p>Vizuális kultúra: a nem nyelvi anyagú szövegek (kép) megértése, alkotása.</p>

<ul style="list-style-type: none"> - a kommunikatív és a manipulatív szándék felismerése; - különböző típusú szövegek összehasonlítása (az azonosságok és különbségek megállapítása); - általánosítás, szabályalkotás az adott szövegek információinak felhasználásával; - az adott szövegek alapján a szövegvilág, az aktuális világ és a szubvilág reális összehasonlítása. <p>A nem verbális jelek felismerése, alkalmazása a beszélt szövegekben (térköz, emblémák, kronémika, szupraszegmentális tényezők: hanglejtés, hangsúly, szünet, tempó).</p> <p>A sikeres kommunikáció pragmatikai tényezőinek felismerése, alkalmazása:</p> <ul style="list-style-type: none"> - közös nyelvűség, - kontextus, - nyelvi-pragmatikai kötőelemek (aktuális tagolás: topik, fókus), - deixis (a szövegen kívülre utaló: ekkor, eddig, most stb., - pragmatikai jellegű kötőszók: így, hát, és, de, így hát stb., - módosítószók: csak, nem csupán, talán, szinte stb., - preszuppozíció, - implikáció, - következtetés, - a szövegalkotó nézőpontja. 	
<p>Kulcsfogalmak/ fogalmak</p>	<p>A szöveg fogalma, szövegösszetartó erő.</p> <p>Az anyagban előforduló fogalmak arra szolgálnak, hogy a pedagógus számára elkülöníthetővé tegyék a szövegértési, szövegalkotási folyamat egyes mozzanatait, valamint a szempontrendszer segítségével diagnosztizálni tudják a tanulók szövegértési, szövegalkotási nehézségeit, értékelni tudják teljesítményüket. A tanulóknak ezeket a fogalmakat nem definíciószerűen kell ismerni; mivel a szövegstruktúrák interpretálása a cél – műveletek végzésével, a fogalmakat az alkalmazás szintjén kell megmagyarázniuk, a jelenséget fel kell ismerniük.</p>

Összegzés

Munkám célja olyan elméleti megközelítés kidolgozása volt, amely program- és tankönyvfüggetlen módon az alapdokumentumokkal, valamint a hazai és nemzetközi mérésekkel összhangban nyújt fogódzót a tanároknak az anyanyelvi kompetencia, azon belül a szövegértés fejlesztéséhez, a hozzá kötődő gyakorlati megközelítés pedig hatékonyan segíti az adott keretek között mindennapi munkájukat. Olyan alternatív, a helyi tantervbe beépíthető modellt (3.2–3.) szerettem volna összeállítani, amely a szövegértési kompetencia fejlesztését tudatosabbá, cizelláltabbá teheti.

IRODALOM

- Balázi Ildikó – Felvégi Emese – Rábainé Szabó Annamária – Szepesi Ildikó 2006: *Országos kompetenciamérés 2006 Tartalmi keret*
[http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2006/tartalmikeret2006.pdf – 2013.07. 02.]
- Balázi Ildikó – Ostorics László – Szalay Balázs – Szepesi Ildikó 2010: *PISA2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Budapest: Oktatási Hivatal.
[http://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/pisa_2009_osszfojl_el_1101111.pdf – 2013. 07. 02.]
- Báthory Zoltán – Falus Iván 1997: *Pedagógiai lexikon. II.* Budapest: Keraban Kiadó.
- Csapó Benő 2002: *A tudáskonceptió változása: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. Új Pedagógiai Szemle, 2.* [<http://www.ofi.hu/tudastar/tudaskoncepcio> – 2013. 01. 31.]
- Csapó Benő – Józsa Krisztián – Steklács János – Hódi Ágnes – Csíkos Csaba 2012: A diagnosztikus olvasás felmérések részletes tartalmi kereteinek kidolgozása: elméleti alapok és gyakorlati kérdések. In: Csapó Benő – Csépe Valéria (szerk.): *Tartalmi keretek az olvasás diagnosztikus értékeléséhez*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 189–217.
- Dressler, Robert de – Beaugrande Wolfgang 2000: Bevezetés a szövegnyelvészetbe. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Általános nyelvészet*. Budapest: Corvina, 23–54.
- EMMI rendelet 2012: 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról. 3. melléklet: Az országos pedagógiai mérések 6., 8. és 10. évfolyamra vonatkozó tartalmi keret
[http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200020.EMM – 2013. 07. 02.]
- Kerettantervek (KTT) 2012: A 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jogállásának rendjéről – Mellékletek, 2. melléklet Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyamára
[<http://kerettanterv.ofi.hu/> – 2013. 07. 02.]
- Nemzeti alaptanterv (NAT) 2012: A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. *Magyar Közlöny 2012*, 66.
[<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=66> – 2013. 07. 02.]